

POLİTİKA NOTU

TANIDAN HAYATA BİR BABANIN GÖZLEMLERİ

Mayıs, 2026 Sayı: 3

FATİH MUSLU

TÜRKİYE
ARAŞTIRMALARI
VAKFI
TURKISH
RESEARCH
FOUNDATION

Giriş

Bu metin kısa bir politika notu olarak planlanmıştı. Fakat yazım aşamasında yaşadıklarımı hatırladıkça daha fazlasını yazma ihtiyacı hissettim. Size yaklaşık 10 yıllık bir hikâyenin ortaya çıkardıklarını maddeler hâlinde anlatıyorum. Son yıllarda özel gereksinimli bireyler için çok önemli adımlar atıldı. Ama hâlâ yapılacak çok şey var. Bu alanda sorun olarak gördüklerimi ve onlara dair önerilerimi sıralıyorum. Aziz'in Amerika'da başlayan ve sonrasında Türkiye'de devam eden sürecinin ortaya çıkardıklarını göreceksiniz.

Evet! İsmi gibi kendisi de Aziz! Rabbimin bir hediyesi. Ayette dediği gibi: "Göklerin ve yerin egemenliği Allah'a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O her şeyi bilir, her şeye gücü yeter." (Şura /49-50). Biz buna iman ettik! Aziz o minicik dünyasına bizi aldı! Söyleyemediklerini, hissettiklerini ve düşüncelerini bize alenen aktaramıyordu belki ama bizi çağırıyordu sürekli olarak. Onunla artık dünyaya farklı bakmaya başladık!

Fotoğraf 1: Aziz ve Fatih

İşte size o dünyadan sesleniyorum. Özel gereksinimli insanların dünyasını biraz daha yakından tanıyalım. Onların eğitimdeki sorunlar neler? Aileler için neler

yapılabilir? Bu satırlar 10 yıllık şahsi bir gözlemin ürünü. Bilmediğim ve gözden kaçırdıklarım olabilir. Hiçbir şey için geç değil.

Neden Şimdi?

Türkiye, özel gereksinimli bireylere yönelik yasal düzenlemeler, eylem planları ve kurumsal yapılanma bakımından son on yılda kayda değer bir mesafe kat etmiştir. Otizm Eylem Planı, bütünleştirme ve kaynaştırmaya ilişkin düzenlemeler, engelsiz vizyon çalışmaları ve TBMM bünyesindeki araştırma komisyonları bu ilerlemenin somut göstergeleridir. Ne var ki sahada karşılaşılan tablonun politika metinlerinin gerisinde kaldığı görülmektedir.

Sorun artık sadece yasal eksiklikten kaynaklanmamaktadır. Temel eksiklik, alınan kararların uygulamaya dönüşme hızı ve kalitesidir. Personel yetersizliği, ödenek açıkları, erişilebilirlik sorunları ve ailelerle kurumlar arasındaki kopukluk zaman zaman iyi niyetli politikaları işlevsiz kılabilmektedir. Bu dönüşüm çağrısı, mevcut durumu bütüncül bir perspektifle değerlendirmekte ve öncelikli eylem alanlarına ilişkin somut öneriler sunmaktadır.

1. Erken Teşhis: Kazandıran Müdahale

Mevcut Durum

Otizm başta olmak üzere gelişimsel farklılıkların tanılanma yaşı, erken tarama mekanizmalarının yaygınlaşmasıyla birlikte giderek öne çekilmektedir. Günümüzde pek çok ülkede 2-3 yaş civarında güvenilir değerlendirme mümkün hâle gelmiştir. Türkiye'deki tanılama yaşının giderek düşmesi de bu uluslararası eğilimle örtüşmektedir. Ancak Türkiye'de tanılamanın ardından devreye girecek destek mekanizmaları henüz erken tanı hızına yetişememektedir.

Neden Kritik?

Erken teşhis ve müdahale her şeyden önce insani bir zorunluluktur. Her çocuğun potansiyeline en erken dönemde ulaşma hakkı bunu gerektirir. Bu durum etik bir sorunun ötesine taşarak ekonomik bir gerçekliği de karşılık gelmektedir. Erken müdahaleden yoksun kalan her çocuk, ileride daha yüksek maliyetli desteklere ihtiyaç duymaktadır. Kaçırılan her yıl hem bireyin hem de toplumun taşıyacağı yükü artırmaktadır.

Fotoğraf 2: Otizm Farkındalığı için Galata Kulesine Yansıtılan “Otizmi Erken Fark Et Geleceği Değiştir!” Sloganı

Kaynak: Anadolu Ajansı

Erken tanının önemi konusunda Nobel ödüllü ekonomist James Heckman'ın erken çocukluk yatırımlarına ilişkin çalışmaları temel bir referans noktası oluşturmaktadır. Heckman'ın bulguları, erken çocukluk dönemine yapılan yatırımların sonraki dönem müdahalelerine kıyasla çok daha yüksek toplumsal getiri ürettiğini ortaya koymaktadır. Geç müdahale eğitim, sosyal destek, sağlık ve bakım sistemleri üzerinde uzun vadeli maliyet baskısı oluştururken erken müdahale bu maliyetleri öngörülebilir kılan önleyici bir sosyal yatırım niteliği taşımaktadır.

Bu bağlamda uluslararası veriler, politika tasarımı açısından belirleyici bir zemin oluşturmaktadır. ABD Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri'nin (CDC) son raporlarına göre her 36 çocuktan 1'i otizm spektrumunda değerlendirilmektedir. Tanı oranlarındaki artış eğilimi de devam etmektedir. Bu tablo, özel gereksinimli bireylere yönelik hizmet talebinin önümüzdeki on yıllarda daha da büyüyeceğinin açık bir göstergesidir. Bu talep artışı göz önüne alındığında sistemin bugünden hazırlanması zorunlu hâle gelmektedir. Türkiye'de bu eğilimden bağımsız değildir. Yakın zamanda Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen Otizm Spektrum Bozukluğu Tarama ve Takip Programı kapsamında, 3,1 milyon çocuk taramadan geçirilmiştir.

Uluslararası alanda yerleşik yaklaşım şu şekilde özetlenebilir: erken teşhis, erken müdahale, toplumsal yaşama entegrasyon. Bu üç aşamalı çerçeve, başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere pek çok ülkenin erken çocukluk politikalarının omurgasını oluşturmaktadır. Sürecin işleyebilmesi için tanı sonrası hizmetlerin de en az tanı mekanizması kadar güçlü olması gerekmektedir.

Erken Teşhis Et → Erken Müdahale Et → Toplumsal Yaşama Entegre Et

Öneriler

- ▶ 0-6 yaş tarama protokolleri standartlaştırılmalıdır. Çocuk sağlığı izleme programlarına gelişimsel değerlendirme bileşeni de entegre edilmelidir.
- ▶ Tanıdan sonraki 60 gün içinde aileye kapsamlı bir yol haritası sunulmasını zorunlu kılan bir mekanizma oluşturulmalıdır. Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Aile Bakanlığı ortak bir yapı kurabilir.
- ▶ Taşrada tanı kapasitesi artırılmalıdır. Büyük şehirlerle bekleme süresi eşitsizliği giderilmelidir.
- ▶ Aileler ve uzmanlar için dijital bilgi altyapısı güçlendirilmelidir. Bu alanda olumlu bir adım olarak değerlendirilebilecek gelişme, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Mayıs 2026'da otizm konusunda rehberlik sağlayacak bir platformdur. Kamu kurumları, sivil toplum ve akademik çevrelerle iş birliği içinde hazırlanan platform OSB tanısı, belirtileri, erken farkındalık işaretleri ve başvuru süreçlerine dair bilimsel içerikler sunmaktadır. Uzmanlar için müdahale yöntemleri ve mesleki gelişim materyallerini de barındıran platform, otizmlili her aileye ücretsiz danışmanlık sağlayan "Bireysel Sosyal Hizmet Danışmanlığı" projesine de erişim imkânı tanımaktadır. Bu tür dijital araçların yaygınlaşması ve düzenli güncellenmesi, bilgiye erişimdeki bölgesel eşitsizlikleri azaltma potansiyeli taşımaktadır.

2. Bireyselleştirilmiş Destek: Her Çocuğa Özel Müdahale

Mevcut Durum

Özel gereksinimli her çocuk benzersizdir. Oysa sistem çoğu zaman tüm bireylere benzer müdahale paketleri sunmaktadır. Bir çocuğa işe yarayan yöntem bir diğerinde sonuç vermeyebilir, hatta yanlış uygulanan müdahale geri adım attırabilir.

Neden Kritik?

Bireyselleştirilmiş müdahale çocuğun profiline, ailesinin kapasitesine ve içinde bulunduğu gelişim dönemine göre şekillenen disiplinler arası ve esnek bir yaklaşım gerektirmektedir. Doğru çocukta doğru yöntem uygulandığında, kısa vadede elde edilen kazanımlar ilerleyen yıllardaki destek ihtiyacını köklü biçimde dönüştürmektedir.

Fotoğraf 3: Her Çocuk Bir Fidan

Kaynak: AA

Öneriler

- ▶ Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP) uygulamada etkinliği düzenli olarak denetlenmelidir. BEP süreçleri, ailenin sosyoekonomik yapısı ve gündelik yaşam koşulları gözetilerek hazırlanmalıdır. RAM personelinin aileyi yakından tanıması bireysel inisiyatif değil zorunlu standarda dönüşmelidir.
- ▶ Öğretmenler, ABA, PECS, DIR/Floortime ve duysal bütünleşme gibi farklı müdahale yöntemlerini uygulayabilecek biçimde Millî Eğitim Bakanlığı'nın hizmet içi eğitim programları aracılığıyla donatılmalıdır.

- ▶ Her öğrenciye yönelik kısa ve uzun vadeli hedefler en az üç ayda bir gözden geçirilmeli, ölçülebilir çıktılar kayıt altına alınmalıdır. Bu sürecin işlerliğini sağlamak Millî Eğitim Bakanlığı'nın doğrudan sorumluluğunda olmalıdır.

3. Rehabilitasyon Sistemi: Nitelik ve Süre

Mevcut Durum

Özel rehabilitasyon merkezlerinin sayısı hızla artmış sektör nicelik bakımından önemli bir büyüme kaydetmiştir. Ancak asıl odak artık niteliğe (denetim standartlarına, personel yetkinliğine ve program kalitesine) taşınmak zorundadır. Buna ek olarak yapısal bir eşitsizlik de göze çarpmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlarda günlük 6-7 saate ulaşabilen eğitim süresi, özel rehabilitasyon merkezlerinde 2-3 saatle sınırlı kalabilmektedir. Bu farkın giderilmesi ve özel merkezlerin eğitim sürecine daha etkin biçimde dahil edilmesi, sistemin bütünlüğü açısından öncelikli bir mesele olarak ele alınmalıdır.

0-8 yaş aralığı, beyin plastisitesinin en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemde alınan destek, bireyin bilişsel, dilsel ve sosyal gelişim yörüngesini doğrudan şekillendirmektedir.

Öneriler

- ▶ Rehabilitasyon merkezleri için çok boyutlu bir kalite değerlendirme sistemi oluşturulmalıdır. Bina erişilebilirliği, personel niteliği, aile iletişim pratikleri ve ölçülebilir çıktılar kriter olarak tanımlanmalıdır.
- ▶ Tüm kurumlara eşit ödeme yapılması uygulamasından vazgeçilmelidir. Şeffaflık, nitelik ve aile memnuniyeti temelinde farklılaştırılmış finansman modeline geçilmelidir.
- ▶ Özellikle okul öncesi dönem için (0-8 yaş) günlük rehabilitasyon süresi kademeli olarak artırılmalıdır.
- ▶ Nitelikli ve şeffaf kurumlara vergi teşviki, hibe önceliği ve akreditasyon ayrıcalıkları tanınmalıdır.
- ▶ Rehabilitasyon merkezi açmak isteyen kişilerde girişimcilik koşullarının yanında asgari mesleki ve etik yeterlilikler de aranmalıdır. Salt ticari kaygıyla bu alana giren aktörlerin denetim altında tutulabilmesi için kurucu ve yönetici konumundaki kişilere yönelik psikolojik yeterlilik ve eğitim kapasitesine ilişkin kriterler yasal zemine oturtulmalıdır. Rehabilitasyon merkezleri özel gereksinimli bireyler, aileleri ve eğitmenler arasındaki ilişkiyi

yönlendiren ve güvence altına alan kurumsal bir köprü işlevi görmektedir. Bu işlevin yerine getirilebilmesi için kurumun yalnızca fiziksel altyapı değil, psikolojik destek ve eğitim kapasitesi açısından da yeterlilik belgesi taşıması zorunlu hâle getirilmelidir.

- ▶ Rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin ücretleri, bu alanın gerektirdiği ağır sorumlulukla orantısız biçimde düşük ve çoğunlukla asgari ücret sınırında seyretmektedir. Bu durum hem motivasyon hem de nitelik kaybına zemin hazırlamaktadır. Devletin rehabilitasyon kurumlarına aktardığı ödenekler, öğretmen maaşları için asgari ücret üzerinde zorunlu bir taban belirlenmesini sağlayacak biçimde düzenlenmelidir. Öğretmenlerin ekonomik güvencesi, mesleki devamlılığın ve hizmet kalitesinin olmazsa olmaz koşuludur.
- ▶ Denetimler daha sık ve uzman yetkinliğe sahip kişilerce yürütülmelidir. Fiziksel koşullar, eğitim müfredatı ve öğrenci gelişimi sistematik ölçütlerle izlenmelidir. RAM pasif denetçi konumundan çıkarak kurumsal inisiyatif üstlenmelidir. Standartları karşılamayan kurum ve kişiler etkin yaptırımlarla karşılaşmalıdır.

4. Öğretmen ve Okul Sistemi: Nitelik ile Uyum

Öğretmen Açığı

Millî Eğitim Bakanlığı verilerine göre orta ve uzun vadede yaklaşık 30.000 özel eğitim öğretmeni ihtiyacı bulunmaktadır. Mevcut atama kontenjanları bu açığı kapatmaya yetmemektedir. Üstelik mezun sayısı da ihtiyacın gerisinde kalmaktadır. Atamaların yetersizliği nedeniyle sisteme dahil olan ücretli öğretmen ağırlıklı bu yapı, motivasyon ve nitelik sorunlarını beraberinde getirmektedir.

Öneriler

- ▶ Özel eğitim atama kontenjanları kademeli ve planlı biçimde artırılmalıdır.
- ▶ Özel eğitim alanında görev alacak kişilerde mesleki yeterlilik koşulları yükseltilmelidir. Kısa süreli kurslarla (örneğin 160 saatlik sertifika programları) bu alana dahil olma imkânı daraltılmalıdır. Özel eğitim lisans veya yüksek lisans mezunları işe alım ve denetim süreçlerinde öncelikli olarak değerlendirilmelidir.
- ▶ Özel eğitim yüksek motivasyon ve mesleki bağlılık gerektiren bir alandır. İşe alım süreçlerinde adayların alana yönelik tutumları ve uzun vadeli kariyer niyetleri de değerlendirme ölçütleri arasına alınmalıdır. Yüksek ücret veya kolay istihdam beklentisiyle alana giren kişilerin bu pozisyonlarda tutunmasını zorlaştıracak etik ve mesleki standartlar geliştirilmelidir.

- ▶ Mesleki gelişim, tek seferlik hizmet içi eğitimle sınırlı kalmamalıdır. Bu süreç düzenli süpervizyon ve akran öğrenmesi modelleriyle desteklenmelidir.
- ▶ Her özel eğitim okulunda aile eğitim koordinatörü görevlendirilmelidir. Okul, derslerin yanında yaşam becerisinin kazandırıldığı bir alan hâline getirilmelidir.
- ▶ Özel eğitim öğretmenleri okul yapısına tam olarak entegre edilmelidir. Diğer öğretmenlerle düzenli iş birliği ve ortak planlama süreçleri oluşturulmalıdır.

5. Ailelerin Sürece Dahil Edilmesi

Mevcut Durum

Özel gereksinimli bir çocuğun ebeveyni olmak görünmez ama ağır bir yük anlamına gelmektedir. Ebeveyn olmak çocuğu üzerinden sürekli olumsuz geri bildirim, sosyal dışlanma ve kronik yorgunlukla yüzleşmek demektir. Bu yük ev ve okul duvarlarının çok ötesine taşmaktadır. Toplu taşıma, alışveriş merkezi, hastane gibi gündelik kamusal alanlarda yaşanan güçlükler bu aileleri zamanla toplumsal görünürlükten uzaklaştırmaktadır. Çocuğunun davranışları nedeniyle çevre baskısına maruz kalan, ulaşım ve fiziksel erişim sorunlarıyla boğuşan aileler kamusal alanlara çıkmaktan kaçınır hâle gelmektedir. Sonuçta yaşanan bireysel bir çekilme gibi görülebilir. Ancak bu ailelerin toplumsal yaşamdan sistematik biçimde dışlanmasıdır.

Bu dışlanma yalnızca sokakta yaşanmamaktadır. Pek çok aile çocuğunu eğitim kurumunun kapısında bırakmakta ve birkaç saat sonra teslim almaktadır. Ama arada ne olduğunu tam olarak bilmemektedir. Hangi beceri üzerinde çalışıldığını, hangi yöntemin kullanıldığını, çocuğun o gün nerede zorlandığını bilmeyen bir ebeveyn evde aynı dili konuşamaz ve aynı rutini sürdüremez. Oysa öğrendiklerini pekiştirebilecekleri en önemli ortam ev ve günlük yaşantıdır.

Bu tablo bireysel bir yükün yanında ölçülebilir bir ekonomik kayıp olarak da ortaya çıkmaktadır. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde bakım sorumluluğu, ebeveynlerin (çoğunlukla annelerin) iş gücünden çekilmesine, gelir kaybına, mesleki beklentilerin askıya alınmasına ve uzun vadeli sosyal güvence açıklarına yol açmaktadır. Terapilere erişebilmek için şehir değiştiren, özel harcamalar için birikim eriten ya da ebeveynlerden birinin çalışma yaşamını fiilen sonlandırdığı aileler, bu tablonun yaşayan kanıtıdır. Sistemin aileyi desteklemesi iş gücü ve refah politikasının da gereğidir.

Eğitim kurumu duvarları içinde yapılan çalışma, ev yaşantısına yansımadağında eksik kalmaktadır. Ailenin sürece dahil olduğu her durumda ise çocuğun ilerlemesi belirgin biçimde hızlanmaktadır.

Öneriler

- ▶ Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlere yönelik psikolojik destek hizmetleri kamu kurumları bünyesinde sunulmalıdır. Kronik yorgunluk ve sosyal dışlanmayla baş etmek zorunda kalan ailelere bireysel ve grup terapisi imkânı ücretsiz veya düşük maliyetle erişilebilir hâle getirilmelidir.
- ▶ Toplu taşıma, sağlık kurumları ve kamusal alanlar özel gereksinimli bireyler ve aileleri gözetilerek yeniden düzenlenmelidir. Fiziksel erişim engellerinin giderilmesi bu ailelerin toplumsal görünürlüğü ve katılımını doğrudan artıracaktır.
- ▶ Kamusal alanlarda özel gereksinimli bireylere ve ailelerine yönelik toplumsal farkındalık programları hayata geçirilmelidir. Çevre baskısını azaltmaya yönelik bu girişimler, ailelerin sosyal yaşama katılımının önündeki görünmez engelleri kaldırma potansiyeli taşımaktadır.
- ▶ Düzenli (aylık/üç aylık) yapılandırılmış raporlama zorunlu hâle getirilmelidir. Aileler ölçülebilir hedefler ve çıktılar üzerinden bilgilendirilmelidir.
- ▶ Eğitim kurumlarında camlı sınıflar, gözlem pencereleri veya ebeveyn onayına dayalı güvenli kamera sistemleri gibi uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır.
- ▶ Devlet kurumlarındaki aile eğitim programları güçlendirilmelidir. Belirli temel eğitimleri tamamlayan ailelere ek hizmetlere öncelikli erişim tanınmalıdır. Eğitim konusunda isteksiz aileler teşvik edilmelidir.
- ▶ Çalışan ebeveynler için özel eğitim programlarına katılım amacıyla ücretli izin hakkı yasal güvence altına alınmalıdır. Çalışan anneler açısından erken emeklilik süreçleri desteklenmelidir.
- ▶ Uzman ve terapist hizmetleri SGK kapsamı genişletilerek veya gelire dayalı katkı payı modeliyle erişilebilir hâle getirilmelidir. Uzaktan terapi platformları da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

6. Kaynaştırma ve Sosyal Entegrasyon

Mevcut Durum

Özel eğitim sınıfları, tipik gelişim gösteren akranlarla aynı okul çatısı altında yer almaktadır. Bu yapı kâğıt üzerinde bir arada olma imkânı sunsa da pratikte iki grup arasındaki temas son derece sınırlı kalmaktadır. Özel eğitim sınıflarındaki çocuklar teneffüs dışında akranlarıyla neredeyse hiç bir arada vakit geçirememektedir. Oysa teneffüs, bu çocuklar için rastlantısal bir mola değildir. Aksine sosyal becerilerini deneyimleyebilecekleri ender fırsatlardan biridir.

Öğretmenler çoğu zaman yönetim kaygısıyla ya da kaynaştırma konusunda yeterli rehberlikten yoksun oldukları için çocukları sınıf içinde tutmayı tercih

etmektedir. Zaman zaman kendi konforları ve umursamaz tavırları nedeniyle de çocukları sosyal ortamlardan mahrum bırakabilmektedirler. Bu noktada ailelerin gözlemleri okul idareleri tarafından daha fazla ciddiye alınmalıdır.

Bu tablonun görünmeyen bir boyutu daha vardır: ebeveynler. Özel gereksinimli çocukların velileri çoğu zaman öğretmenlerin ve okul idaresinin baskısıyla okul bahçesinde ya da koridorda beklemeye zorlanmaktadır. Saatlerce süren bu bekleyiş zaman zaman mobbinge bile dönüşebilmektedir. Dahası, ebeveynlerden öğretmenin yapması gereken işler de talep edilebilmektedir: çocuğu tuvalete götürmek, üstü ıslanan çocuğa kıyafet yetiştirmek ve anlık krizleri yönetmek gibi. Ebeveyn böylece hem velisi hem de fiilî yardımcı personeli hâline gelmektedir.

Bu durum çok boyutlu bir yıpranmaya yol açmaktadır. Okulda geçirilen saatler ne bir işe ne de dinlenmeye ayrılabilir. Sosyal yaşam zaten büyük ölçüde geride bırakılmış olan bu ebeveynler için okuldaki bekleme süreci hem psikolojik hem de ekonomik bir kayba dönüşmektedir.

Öneriler

- ▶ Tersine kaynaştırma uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır. Tipik gelişim gösteren akranlar, belirli ders saatlerinde özel eğitim sınıflarına dahil edilmelidir.
- ▶ Teneffüs süreleri özel gereksinimli çocuklar için yapılandırılmış sosyalleşme fırsatına dönüştürülmelidir. Bu çocukların akranlarıyla bir arada olabileceği, gözetim altında yürütülen ortak etkinlikler planlanmalıdır.
- ▶ Kaynaştırma öğrencileri derslerinin yanı sıra proje çalışmaları, sanat etkinlikleri ve okul kulüpleri aracılığıyla da sosyal ortamlara katılımı desteklenmelidir.
- ▶ Genel eğitim öğretmenlerine özel gereksinimli öğrencilerle çalışmaya yönelik temel eğitim, hizmet öncesi ve hizmet içi programlara zorunlu bileşen olarak dahil edilmelidir.
- ▶ Ebeveynlerin okul saatleri boyunca beklemeye zorlanması uygulamasına son verilmelidir. Bu talep; velinin değil, yeterli personel ve destek sisteminin karşılaması gereken kurumsal bir sorumluluktur. Okullarda yeterli sayıda yardımcı personel ve destek elemanı görevlendirilmelidir.
- ▶ Ebeveynlere yönelik baskı ve mobbing vakalarını kayıt altına alan ve sonuçlandıran bir şikâyet mekanizması oluşturulmalıdır. Okul idareleri bu konuda hesap verebilir kılınmalıdır.

7. Dil ve Ötekileştirme: Küçük Kelimeler, Büyük Farklar

Dil yalnızca iletişim aracı olmasının yanında bir zihin haritasıdır. Bir çocuğa ya da gruba yönelik kullanılan kelimeler, o çocuğun nasıl algılandığını, nasıl muamele gördüğünü ve en nihayetinde kendini nasıl tanımladığını şekillendirir.

“Özel eğitim alt sınıfı” ifadesi hiyerarşi çağrıştıran ve ötekileştirici bir anlam taşımaktadır. Alt/üst kodlaması, bireyi örtük bir değer sıralamasına yerleştirerek zihinsel bir ayırım kurmaktadır. Bu ayırım yalnızca dışarıdan dayatılmaz. Zamanla öğretmenin beklentilerini, idarecinin tutumunu ve çocuğun kendi benlik algısını da etkiler. Düşük beklentiyle yaklaşılan bir çocuk, çoğu zaman o beklentinin sınırlarında kalır.

Özel gereksinimli bireylere yönelik gündelik söylemde kullanılan benzer ifadeler de bu ayrışmayı pekiştirmektedir — “engelli sınıf”, “geri çocuklar” gibi nitelendirmeler bunun somut örnekleridir. Bu ifadeler kaba bir dil sorunu olarak görülmemelidir. Kullanılan dil bireyin toplumsal konumunu ve ona tanınan hakları da dolaylı biçimde belirler.

Dil politikadan önce gelmektedir. Mevzuatta, okul yazışmalarında ve kamuoyu iletişimde kullanılan terminoloji değişmeden tutum ve uygulama değişmez. Bu nedenle dil duyarlılığı sembolik bir jest olarak değil, sistemik dönüşümün başlangıç noktası olarak ele alınmalıdır.

Dil, politikadan önce gelir. Mevzuatta, okul yazışmalarında ve kamuoyu iletişimde kullanılan terminoloji yasal düzenlemeyle standartlaştırılmalı ve bağlayıcı hâle getirilmelidir.

Öneriler

- ▶ “Özel eğitim alt sınıfı” ifadesi resmî yazışmalar ve mevzuatta “özel eğitim sınıfı” olarak değiştirilmelidir.
- ▶ Okul yöneticileri ve öğretmenler için dil duyarlılığını kapsayan zorunlu bir terminoloji rehberi hazırlanmalıdır. Bu rehber hizmet içi eğitimlerin ayrılmaz bir parçası hâline getirilmelidir.
- ▶ Eğitim fakültelerinin müfredatına özel gereksinimli bireylerle ilgili kapsayıcı dil kullanımına yönelik bir ders ya da modül eklenmelidir. Alanda çalışacak öğretmen adayları bu duyarlılıkla yetişmelidir.

- Kamuoyuna yönelik farkındalık kampanyaları dil duyarlılığını merkeze almalıdır. Medya kuruluşları ve sosyal medya platformlarıyla iş birliği yapılarak kapsayıcı dil kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

8. Terapötik Destek Hizmetleri: Eğitimin Tamamlayıcısı

Özel gereksinimli bireylerin gelişim süreci yalnızca eğitim müdahalesiyle tamamlanamaz. Fizyoterapi, ergoterapi, dil ve konuşma terapisi ile müzik ve sanat terapisi gibi destekler bireyin günlük yaşam becerilerini kazanması ve toplumsal katılımını sürdürmesi açısından eğitim kadar belirleyicidir. Bu terapiler gelişim sürecinin ayrılmaz bileşenleri olarak görülmelidir. Dil terapisi almayan bir çocuğun iletişim becerileri sınıfta da sınırlı bir gelişim gösterecektir. Ergoterapi desteğinden mahrum kalan bir çocuğun günlük yaşam becerilerinin eksik kalma ihtimali artmaktadır.

Türkiye’de bu hizmetlere erişim nerede yaşandığına, aile gelir düzeyine ve kurumsal kapasiteye göre ciddi biçimde farklılaşmaktadır. Büyükşehirlerde bile randevu bekleme süreleri haftaları aşabilmekte, ücretler ise pek çok ailenin taşıyabileceğinin çok üzerinde seyretmektedir. SGK’nın karşıladığı seans sayısı çoğu çocuğun ihtiyacının çok gerisinde kalabilmektedir. Oluşabilecek farklar doğrudan aile bütçesine yüklenmektedir. Bu farkı karşılayamayan aileler terapiyi ya geciktirmekte ya da tamamen bırakmaktadır. Kaçırılan her seans, kaçırılan bir gelişim fırsatıdır.

Bu terapilere erişmek yalnızca mali bir sorun da değildir. Uygun klinisyen bulmak, ulaşım sağlamak ve düzenli seans takibini sürdürmek başlı başına bir iş yüküdür. Pek çok aile bu süreci yönetebilmek için iş yaşamını yeniden düzenlemek, hatta tamamen bırakmak zorunda kalmaktadır. Sonuç olarak terapötik destek standart bir bileşen olmalıdır.

Terapötik destek standart bir bileşen olmalıdır. Erişimdeki eşitsizlik bireysel acıların toplamından fazlasıdır. Sistemin bütünü zayıflatan yapısal bir kırılganlıktır.

Öneriler

- Rehabilitasyon sistemi içinde fizyoterapi, ergoterapi ve dil-konuşma terapisi zorunlu hizmet bileşenleri olarak tanımlanmalıdır. Bu hizmetler her çocuğun bireysel gelişim planının parçası olarak yapılandırılmalıdır.

- ▶ SGK kapsamı fiili erişimi artıracak biçimde genişletilmelidir. Seans sınırlamaları ve geri ödeme koşulları klinisyen görüşleri doğrultusunda belirlenmelidir. Ailenin cebinden çıkan tutar gelire dayalı farklı katkı payı modelleriyle desteklenmelidir.
- ▶ Devlet kurumlarında bu hizmetleri sunan uzman kadroları güçlendirilmelidir. Büyükşehir-taşra arasındaki erişim eşitsizliği gezici uzman ekipleri ve uzaktan terapi seçenekleri gibi mekanizmalarla giderilmelidir.
- ▶ Müzik ve sanat terapisi gibi destekleyici yaklaşımlar da pilot programlar aracılığıyla kamu sistemine entegre edilmelidir.

9. Mahremiyet Eğitimi ve İstismardan Korunma

Mevcut Durum

Özel gereksinimli bireyler, cinsel istismar başta olmak üzere her türlü fiziksel ve duygusal istismara karşı orantısız biçimde yüksek risk taşımaktadır. Uluslararası araştırmalar, özel gereksinimli çocukların tipik gelişim gösteren akranlarına kıyasla çok daha yüksek oranda istismara maruz kaldığını tutarlı biçimde ortaya koymaktadır. Bu riskin arkasında çocuğun iletişim ve ifade güçlükleri ile sistemin ürettiği yapısal boşluklar yatmaktadır.

Neden Kritik?

Mahremiyet eğitimi, bir davranış kuralları listesi değildir. Doğru uygulandığında çocuğa “hayır” diyebilme, güvensiz bir durumu tanımlama, bunu güvendiği bir yetişkine aktarma ve bedensel sınırlarını savunma becerisi kazandırmaktadır. Bu beceriler özel gereksinimli bireyler için hem daha zor kazanılmakta hem de çok daha hayati bir işlev görmektedir.

Sorun çocuğun eğitiminin yanı sıra öğretmenin yetkinliğinde de düşümlenmektedir. Özel eğitim öğretmeni yetiştiren lisans programlarının büyük çoğunluğu, mahremiyet ve istismardan korunma konusunu ya hiç ele almamakta ya da seçmeli bir ders çerçevesinde sınırlı biçimde işlemektedir. Sahaya çıkan öğretmen adayları bu konuyu nasıl öğreteceğini bilmeden göreve başlamaktadır. Müfredat boşluğu, sahayı da boş bırakmaktadır.

Bu çocukların önemli bir bölümü, vücutlarına kimin dokunabileceğini, hangi dokunuşun kabul edilemez olduğunu ya da yaşadıkları bir deneyimi nasıl ifade edeceklerini bilmemektedir. İletişim güçlükleri, otoriteye itaat eğilimi ve sosyal bağlamlara dair sınırlı farkındalık bu çocukları savunmasız kılmaktadır. Bu durum yaşananları aktarmalarını ise son derece zorlaştırmaktadır. Türkiye’de mevcut

özel eğitim müfredatı, mahremiyet ve bedensel sınır eğitimini sistematik ve ölçülebilir bir kazanım olarak henüz yeterince içermemektedir. Bu konu öğretmenin inisiyatifine ve kurumun duyarlılığına bırakılabilmektedir.

Öneriler

- ▶ Mahremiyet eğitimi ve istismardan korunma kazanımları, özel eğitim müfredatının öncelikli ve zorunlu bileşenleri arasına alınmalıdır. Bu kazanımlar soyut bilgi aktarımı yerine çocuğun işlevsel iletişim düzeyine uyarlanmış somut, tekrar edilebilir ve görsel destekli etkinliklerle işlenmelidir.
- ▶ Özel eğitim lisans programlarında mahremiyet ve istismardan korunma dersi zorunlu olarak tanımlanmalıdır. Bu ders bedensel sınırlar, güvenli ve güvensiz dokunuş, hayır diyebilme, güvenilir yetişkini tanıma ve yaşananları güvenli biçimde aktarabilme gibi temel becerileri kapsayan uygulamalı bir müfredatla tasarlanmalıdır.
- ▶ Aileler bu sürecin aktif bileşeni olmalıdır. Okulda verilen mahremiyet eğitiminin evde de pekiştirilmesi için ailelere yönelik eşzamanlı bilgilendirme programları oluşturulmalıdır. Ebeveynler çocuklarının bu konudaki ilerlemesini takip edebilecekleri araçlarla desteklenmelidir.
- ▶ Hâlihazırda görev yapan özel eğitim öğretmenleri için mahremiyet eğitimi konusunda zorunlu hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir. Bu programlar teorik bilgiyle sınırlı kalmayıp sınıf içinde uygulanabilir materyaller ve protokollerle desteklenmelidir.
- ▶ Özel gereksinimli bireylere yönelik istismar vakalarının kayıt altına alınması ve raporlanması için standart bir protokol oluşturulmalıdır. Bu protokol okul, rehabilitasyon merkezi ve aile arasında net bir bildirim zinciri tanımlamalı ve ihbarcı koruma mekanizmalarını da kapsamalıdır.

Sonuç: Birlikte Daha Güçlü

Özel gereksinimli bireylerin sisteme entegrasyonu devletin, okulların, rehabilitasyon merkezlerinin, ailelerin ve toplumun omuz omuza yürüteceği bir dönüşüm sürecidir. Mevzuat bu yolculukta güçlü bir başlangıç noktası sunmuştur. Politikalar ise ancak sahada hayat bulduğunda anlam kazanmaktadır.

Bugün sisteme kazandırılan her çocuk, yarın topluma katkı sunan bir bireydir. Bu yatırımın insani boyutu, ekonomik getirisinin çok ötesindedir.

Her sorumluluğu devlete yüklemek ne doğru ne de sürdürülebilirdir. Ailelerin, sivil toplumun ve özel sektörün aktif biçimde sürece dahil olması hem sistemin direncini artıracak hem de değişimi hızlandıracaktır.

POLİTİKA NOTU

TÜRKİYE
ARAŞTIRMALARI
TAVAKFI

TÜRKİYE
RESEARCH
FOUNDATION

turkiyearastirmalari.org

@tavakfi